

Verbreding van het overlevingsplan bos en natuur

Het Overlevingsplan Bos en Natuur is altijd gericht geweest op het herstel van natuurgebieden. Deskundigenteams adviseerden beheerders en deden onderzoek over hoe de gevolgen van verzuring, vermessing en verdroging tenietgedaan zouden kunnen worden. In september vorig jaar is het OBN verbreed. Niet alleen de naam – Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit – veranderde maar ook de taken van het OBN en de deskundigenteams. Voortaan is niet alleen het herstel van natuurgebieden leidend maar gaat het OBN ook over kennis over de inrichting van gebieden, het soortenbeleid en Natura 2000.

Tegelijk met de verbreding zijn de deskundigenteams vernieuwd en is er nieuwe expertise ingebracht voor de nieuwe taken. Vraag is of het al lukt om die nieuwe taken op te pakken. Ja en nee. Het gebeurt al wel maar nog niet zo snel als iedereen zou willen. Dat is in het kort het antwoord.

Het oppikken van de soortenbeleid lukt nog niet zo snel omdat met name de beleidsontwikkeling nog niet zo ver is. Een aantal jaar geleden heeft het ministerie van LNV het concept van de leefgebiedenbenadering bedacht. Dat is een nieuwe aanpak om de internationale afspraken voor het behoud van biodiversiteit na te komen. Die aanpak richt zich op groepen van soorten in hun leefgebieden, in plaats van op

individuele soorten. Maatregelen die voor één bedreigde soort worden genomen, kunnen op deze manier ook ten goede komen aan andere soorten. Bovendien is het idee om de leefgebiedenbenadering zo veel mogelijk te laten aansluiten op andere maatregelen, beleid en plannen in het landelijk gebied. Theo Verstrael is directeur van de Vlinderstichting en zit in het Deskundigenteam Droog zandlandschap. “Op zich vind ik het bemoedigend dat ik steeds meer hoor dat het soortenbeleid een taak is van het team. Er liggen voor beheerders immers heel relevante vragen voor als ze aan de gang gaan met de leefgebiedenbenadering. Maar we weten gewoon nog niet welke kant het ministerie op wil met de leefgebiedenbenadering dus kunnen we er als team nog niet veel mee. Dat is jammer.”

Nu oppakken

Die duidelijkheid is er wel op het punt van de inrichting. Daar zouden de teams eigenlijk al volop mee bezig kunnen zijn omdat er immers op veel plaatsen in Nederland landbouwgrond wordt omgezet in natuurgebieden en daar dus ook inrichtingsvragen spelen. Bart van Tooren van Natuurmonumenten en voorzitter van het Deskundigenteam Heuvellandschap merkt echter nog weinig van de aandacht voor inrichting in zijn team. “Bij de doorstart is gezegd dat wij als deskundigenteams de inrichtingsmaatregelen moeten meenemen in ons werk. Dat

zou betekenen dat wij de inrichtingsplannen bij omvorming gaan beoordelen en begeleiden met onderzoek. Inrichtingsmaatregelen worden nu echter nog steeds alleen bekeken door de Dienst Landelijk Gebied; de rol van het OBN is daarin nog niet helemaal helder. En voor het Heuvellandschap is dat in ieder geval erg jammer omdat er juist veel staat te gebeuren waar ons team iets zou kunnen betekenen. De mensen daar willen weten wat effectieve maatregelen zijn in de omvorming. Dat zouden we dus nu moeten oppakken want anders kun je het onderzoek niet goed opzetten.”

Nieuw onderzoeksveld: Natura 2000

Wouter van Heusden is een van de DLG-medewerkers die in september aan de deskundigenteams is toegevoegd om zo voor de vragen en de kennisdoorstroom op het gebied van inrichting te kunnen zorgen. Van Heusden zit zelf in het Deskundigenteam Droog zandlandschap: “Wij zijn als DLG-ers in de deskundigenteams nog aan het zoeken naar onze rol. Het verschilt een beetje per team, maar ik meen dat er al wel een duidelijke relatie is met inrichtingsvraagstukken. Zo kwam er laatst een vraag binnen bij het team over de uitvoerbaarheid van een bepaalde maatregel. Ik kon dat als DLG-er meteen oppakken. Blijft staan dat we nog niet veel onderzoek doen naar de inrichting maar dat heeft alles te maken met

het feit dat er nog veel bestaand onderzoek is dat eerst afgerond moet worden voordat we met nieuw onderzoek beginnen.”

Een heel nieuw onderzoeksveld ligt er open als het gaat over de Natura 2000-gebieden. De komende jaren moeten provincies en ministeries beheerplannen opstellen en daarin aangeven welke activiteiten zich wel en welke zich niet verhouden met een gunstige staat van instandhouding van de richtlijnsoorten. Wouter van Heusden: “Dat levert uiteraard allerlei vragen op. Ik denk dat het in het begin vooral een kwestie wordt van een aansluiting zien te vinden op elkaars taal. De mensen uit de beleidswereld spreken nu eenmaal een andere taal dan de onderzoekers en beheerders. Ik denk als duidelijk is wie het waar precies over heeft, er dan ook veel praktische vragen gesteld gaan worden aan de OBN-teams.”

Verder evalueren

Ella de Hullu, hoofd van de afdeling Natuur bij de LNV-directie Kennis, is beleidsverantwoordelijk voor het OBN en kan zich voorstellen dat sommigen de verbreding niet snel genoeg vinden gaan. Ook zij vindt het langer duren dan gedacht naar ziet dat er wel degelijk vooruitgang in zit. “De vertraging komt deels omdat we met lopend onderzoek zitten. Voor wat betreft het Natura 2000 denk ik dat de provincies nog niet zo ver zijn maar straks met heel veel praktische kennisvragen zullen komen. En voor wat betreft de inrichting denk ik dat er op zich heel veel bruikbare kennis is voor de inrichting van natuurgebieden. Het is nu nog meer de vraag hoe je die kennis inbrengt in dat inrichtingsproces. Dat is nu nog niet vanzelfsprekend. En verder verschilt de mate van verbreding heel sterk per team. Daarom gaan we de komende maanden per team evalueren en kijken wat er al goed gaat en wat er eventueel nog beter kan.”

Positieve effecten op de vegetatie na bevloeiing van hooilanden langs de Reest

Veel natte schraallanden hebben te kampen met verzuring van de bodem en de vegetatie. Dit komt meestal doordat de omringende landbouwgronden worden ontwaterd waardoor er geen basenrijke kwel meer naar de schraallanden komt. De aangrenzende percelen aankopen, is lang niet altijd een optie. In afwachting van betere tijden hebben beheerders daarom behoefte aan methoden om de verdere achteruitgang van bestaande natuurwaarden af te remmen.

Een mogelijk oplossing is een techniek uit het verleden: bevloeiing met basenrijk oppervlaktewater. Het toepassen van bevloeiing gaat terug tot in de Middeleeuwen. Bij gebrek aan kunstmest, zijn systemen bedacht om graslanden vruchtbaarder te maken door er water over heen te laten stromen. Uit historisch onderzoek blijkt dat de voordelen van bevloeiing evident waren. Het gras groeide beter en de productie was soms wel twee of drie keer zo hoog

als in niet bevloeiende graslanden. Bevloeiing zorgt immers voor een beperkte bemesting met beekslib en zwevend organisch materiaal. Ook wordt in beperkte mate geoxideerd ijzer afgezet, hetgeen belangrijk is om de fosfaatbeschikbaarheid te beperken. Het onder water zetten en met name de tijd van het jaar en de duur ervan kwamen heel nauw en vereiste veel praktijkkennis.

Waterberging

Bevloeiing zou dus wellicht ook nu nog de aanvoer van basen kunnen verzorgen zodat de verzuring tenietgedaan, of tenminste verminderd zou kunnen worden. Toch bestaat bij veel natuurbeschermers nog weerstand om bevloeiing toe te passen in kwetsbare schrale natuurgebieden. Dat komt mede omdat de mogelijkheden en effecten hiervan nog nauwelijks onderzocht zijn. Het toenmalige deskundigenteam Natte schraalgraslanden is daarom in 2003 gestart met het monitoren van een bevloeiingsexperiment in het Over-

In de winter lopen de hooilanden van het benedenstroomse deel van het Reestdal nog meestal wel onder water. Het onderzoek richtte zich op het middengedeelte waar overstromingen al lang niet meer voorkomen. Bron: www.hetreestdal.nl

ijsselse Reestdal. Het deskundigenteam wil weten hoe bevoeiing weer ingezet kan worden als herstelmaatregel van verdroogde en verzuurde Dotterbloemgraslanden in het kader van het OBN.

Aanvoer van basenrijk slib

Het onderzoek van de afgelopen jaren laat zien dat het bevoeien in de winter een effectieve maatregel kan zijn in de middenloop van de Reest waar slechts sporadisch natuurlijke inundaties optreden. De bevoeiing heeft namelijk geleid tot terugkeer en uitbreiding van soorten zoals Dotterbloem, Noordse zegge, Waterkruiskruid, Echte Koekoeksbloem en bijbehorende zeggensoorten zoals Snavelzegge, Draadrus, en Moeraskartelblad. De onderzoekers denken dat het gunstige effect van bevoeiing vooral te danken is aan de aanvoer van basenrijk slib en van het in oppervlaktewater opgelost kalium. Het afgezette 'slib' bestaat voornamelijk uit organische stof waarvan veel ijzer en stikstof en in mindere mate calcium en kalium gehecht is. Door het aangevoerde ijzer stijgt de fosfaatadsorptiecapaciteit van de bodem en wordt de fosfaatbeschikbaarheid op een lager niveau gebufferd. Bovendien stijgt daardoor onder natte omstandigheden in de winter en het voorjaar de pH van de bodem. Verhoging van de zuurbuftercapaciteit en de pH, opheffing van kaliumbeperking en verminderde fosfaatbeschikbaarheid zijn waarschijnlijk de sleutelfactoren voor het herstel van verdroogde en verzuurde dotterbloemgraslanden in het Reestdal. De gunstige effecten van bevoeiing nemen niet weg dat de zuurgraad in de bevoeide percelen nog steeds lager is dan die in goed ontwikkelde

referenties van dotterbloemhooilanden. Voor een duurzaam herstel van dotterbloemhooilanden langs de Reest blijft herstel van de grondwatertoevoer noodzakelijk.

Organische stof, ijzer en kalium

Wat betekent dit nu voor het praktisch beheer van dit soort natte

sloot te leiden. Natuurbeheerders vrezen met bevoeiing echter wel dat het aangevoerde water veel sulfaat bevat met eutrofiëring als gevolg. Sulfaat mobiliseert immers stikstof en fosfaat in de bodem zodat het in het water terecht komt. Dit risico van fosfaatmobilisatie is er echter alleen als er ongeveer evenveel sulfaat als ijzer in de

Massale bloei van moeraskartelblad in het Reestdal. Bron: www.hetreestdal.nl

hooilanden? De onderzoekers verwachten gunstige effecten van bevoeiing in de middenloop van beekdalen die hun oorsprong vinden in veengebieden die als belangrijke bron van ijzer en kalium fungeren. Het effect van bevoeiing is te danken aan de aanvoer van organische stof, ijzer en kalium. Dat betekent dat het vloeewater dus vooral zwevend organische stof, kalium en ijzer moet bevatten en geen leem of fosfaat. Leem bevat immers veel geadsorbeerd fosfaat. Als er in het aan te voeren water toch veel leem zit, is dit te weren door het water eerst door een bezinkingsbassin of een aanvoer-

bodem zit. Bodems van dotterbloemhooilanden zijn over het algemeen veraard en zeer rijk aan ijzeroxiden. Bij dergelijk hoge ijzergehalten is het risico van fosfaatmobilisatie door interne eutrofiëring daarom gering.

Status van proefmaatregel

Een compleet herstel van een dotterbloemhooiland heeft nog niet plaatsgevonden, waarschijnlijk omdat de grondwatertoevoer nog niet is hersteld en de Reest te lage waterstanden heeft. In plaats van een beoogd dotterbloemhooiland heeft zich nu een zwakzure Kleine zeggenvegetatie ontwikkeld, met

een beperkte hoeveelheid kenmerkende soorten van het dotterbloemhooiland.

Het Deskundigenteam Beekdallandschap, waar dit onderzoek inmiddels onder valt, ziet bevoeiing als kansrijke effectgerichte maatregel en ziet voor zichzelf een rol bij de begeleiding van bevoeiingsprojecten en de monitoring. Want er is nog te weinig ervaring opgedaan in andere gebieden, om nu al te kunnen zeggen dat de maatregelen overal dezelfde positieve effecten zullen hebben. Als blijkt dat het ook op andere plekken zo werkt en dezelfde of vergelijkbare positieve gevolgen heeft, denkt het deskundigenteam dat deze maatregelen wel eens een grote toekomst kan hebben. Bevoeiing, mits op juiste wijze en plaatsen uitgevoerd, kan immers wellicht heel goed bijdragen aan waterberging zoals geformuleerd in Waterbeheer 21ste eeuw. En daarmee slaat het twee vliegen in een klap.

colofon

De Nieuwsbrief OBN is een uitgave van de directie Kennis van het Ministerie van LNV. Een pdf-versie van deze nieuwsbrief is op te vragen bij a.m.p.de.wee@minlnv.nl.

Redactie
Geert van Duinhoven

Redactie-adres
Directie Kennis
Postbus 482, 6710 BL Ede
t 0318 822 500

Vormgeving
Jelle de Gruyter
Grafisch Atelier Wageningen

Druk
Senefelder Misset, Doetinchem

Met groene vierkante matjes werd slib ingevangen dat na bevoeiing op het maaiveld achterbleef. Bron: Rolf Kemmers.

Restauratie van Natte schraallanden

Themanummer De Levende Natuur mei 2007

In september 2006 hebben de deskundigenteams een deels nieuwe samenstelling gekregen. Het 'oude' Deskundigenteam Natte schraallanden wilde bij wijze van afscheid na tien jaar weer een themanummer over natte schraallanden bij De Levende Natuur uitbrengen, dit keer met het accent op herstelkansen. Naast de onderzoeksresultaten van het Deskundigenteam Natte schraallanden vertellen twee beheerders over hun ervaringen. Ook is er aandacht voor recente ontwikkelingen in het beleid die van belang kunnen zijn voor natte schraallanden. Welke invloed de herstelmaatregelen op de fauna van deze leefgebieden heeft, is nog weinig onderzocht. In dit nummer is daarom slechts beperkte aandacht voor de fauna in deze natte gebieden. Het Deskundigenteam Natte schraallanden wil met dit nummer laten zien dat er zeker kansen zijn voor herstel van deze gebieden, maar dat er geen eenheidsrecept bestaat hoe dit te realiseren. Daarvoor is een

aangepast beheer, begeleiding en monitoring in elk afzonderlijk gebied, en vaak ook zijn omgeving, noodzakelijk.

Het themanummer Natte schraallanden is te bestellen door 9 euro over te maken op giro 81935 van de abonnementenadministratie De Levende Natuur, Wageningen, o.v.v. 'mei2007, Natte schraallanden'.

